

ANNA KARPIŃSKA

„KAŻDE NIEPOWODZENIE  
JEST JAK LISTEK SPADAJĄCY Z DRZEWA NADZIEI”  
– RZECZ O DORAŻNYCH I ODLEGŁYCH SKUTKACH  
NIEPOWODZEŃ SZKOLNYCH

Niepowodzenia w nauce są zjawiskiem bardzo niepożądanym zarówno ze względów pedagogicznych, psychologicznych, społecznych, jak i ekonomicznych (Konopnicki, 1966, s. 20; Kupisiewicz, 1972, s. 10–15; Karpińska, 2013, s. 90–91). Ich skutki mogą być doraźne, a także odczuwane przez całe życie – w wymiarze edukacyjnym, zawodowym i osobistym. W artykule podjęto problem negatywnych następstw tego zjawiska. Ich istota zawiera się w jakże wymownej metaforze, przytoczonej w tytule artykułu, wyjętej z aforystyki Józefa Bułatowicza (2004): „Każde niepowodzenie jest jak listek spadający z drzewa nadziei”..., i dodajmy – często prowadzi do beznadziei!

## 1. SKUTKI SPOŁECZNO-EKONOMICZNE

Niepowodzenia szkolne wiążą się ze skutkami ekonomicznymi, choć nas, pedagogów, te skutki interesują najmniej – państwo bowiem finansuje kształcenie każdego ucznia. Gdy dziecko powtarza klasę, państwo musi przeznaczać pieniądze na jego edukację o jeden rok dłużej. Gdy niepowodzenia szkolne ulegają spiętrzeniu, a luki w materiale programowym narastają, może pojawić się kolejne zagrożenie powtarzania roku nauki, co w konsekwencji nieuchronnie prowadzi do rezygnacji z dalszego kształcenia przed ukończeniem szkoły

---

Dr hab. ANNA KARPIŃSKA, prof. UwB – Uniwersytet w Białymstoku, Wydział Nauk o Edukacji, Zakład Dydaktyki Ogólnej; adres do korespondencji: ul. Świerkowa 20B, 15-328 Białystok; e-mail: [a.karpinska@uwb.edu.pl](mailto:a.karpinska@uwb.edu.pl); ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6579-5703>.

Artykuły są objęte licencją Creative Commons Uznanie autorstwa – Użycie niekomercyjne – Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0)

(odsiew lub odpad szkolny). Zatem skutki ekonomiczne niepowodzeń szkolnych to straty finansowe ponoszone przez społeczeństwo oraz rodziny uczniów wydłużających cykl obowiązkowego kształcenia (Bereźnicki, 2001, s. 410).

Niepokojące są stwierdzenia, iż odpad szkolny nie jest sprawą przeszłości, lecz jest wciąż aktualny i traktowany jako „edukacyjna niezdolność”. Polska ma najniższy w Europie współczynnik „odpadalności” od systemu (5%). W wielu krajach europejskich wynosi on kilkanaście procent i zgodnie z założeniami unijnymi wymaga zdecydowanego zmniejszenia (Domagała-Zyśk i Amilkiewicz-Marek, 2019). Odsiew szkolny tworzy bardzo poważne społeczne zagrożenie dla tych, którzy przedwcześnie kończą naukę, podlegając marginalizacji nie tylko edukacyjnej, lecz także społecznej. Ludzie ci zazwyczaj nie radzą sobie na rynku pracy oraz w życiu osobistym (Czekaj i Łukasik, 2012). Manuel Castells (Beck, 2002, s. 227–231) wspomina o czarnych dziurach współczesnego kapitalizmu, w które wpadają analfabeci funkcjonalni, ludzie z gett czy długotrwale bezrobotni. Wpada w nie również młodzież ze środowisk defaworyzowanych, o niskim potencjale intelektualnym i niskich aspiracjach edukacyjnych; są to uczniowie z tzw. sfery nędzy wiedzy szkolnej – używając retoryki Bogusława Śliwerskiego (1998) – a ta jest wcale niemała. Federico Mayor (2001, s. 14) szacuje, że 20–30% uczniów, a w niektórych społeczeństwach nawet więcej, grzęźnie w pułapkach szkolnictwa i jest w zasadzie wykluczona ze społeczeństwa opartego na wiedzy.

I tu dotykamy jakże drażliwych skutków społecznych, gdyż istnieje związek między niepowodzeniami w nauce a niedostosowaniem społecznym (Domagała-Kręcioch, 2008, s. 5). Niedostosowanie społeczne to „stan, w którym pojawiają się trudności w adaptacji jednostki do otoczenia społecznego” (Okon, 2007, s. 263). Wśród uczniów doświadczających niepowodzeń zauważa się przejawy niedostosowania w postaci zachowań ryzykownych dla zdrowia, takich jak palenie papierosów, spożywanie alkoholu, inne postaci uzależnień, wykroczenia przeciw prawu (Karpińska, 2013, s. 90–91). Ponadto liczne są wagary, kłamstwa, niechęć do nauki i pracy. Anna Karpińska (2013, s. 134) wyróżnia także aspekt etyczny niepowodzeń szkolnych, związany z degradacją ucznia w środowisku rówieśniczym. Badania Janiny Parafiniuk-Soińskiej (1998, s. 61–62) dowodzą, że uczniowie doświadczający niepowodzeń szkolnych nie są zbyt atrakcyjni dla swoich rówieśników w każdym z badanych kryteriów: nauka i praca, zabawa, przyjaźń. Wobec tych uczniów przeważają postawy izolacji i odrzucenia. Z kolei odrzucenie rówieśnicze powoduje wiele negatywnych następstw: znalezienie się dziecka w zasięgu funkcjonowania grup subkulturowych, uzależnienie od środków psychoaktywnych, wiktymizacja przez rówieśników, narażanie się na

atakowanie, nękanie i zastraszanie, obniżenie poczucia własnej wartości, samotność, unikanie szkoły, depresja (Urban, 2012, s. 87–88).

Depresja – podobnie jak niedostosowanie społeczne – może być zarówno przyczyną, jak i skutkiem piętrzących się trudności i niepowodzeń szkolnych, a dziecko-uczeń zmagający się z tą chorobą wnet staje się „listkiem spadającym z drzewa nadziei”. Według raportu NFZ z 2023 r., w Polsce depresja dotyka około 1,2 mln osób (*Nie jesteś sam*, 2024). Tylko co trzecia podejmuje leczenie. Z tą chorobą zmagają się od 5 do 17% społeczeństwa, natomiast „depresja maskowana” – jak podają lekarze – stanowi 6–7% wszystkich zespołów depresyjnych. W literaturze fachowej są opisywane tzw. maski depresji, do których należą: maski psychopatologiczne, psychosomatyczne, bólowe i behawioralne (Rybicka, 2021).

O depresji wśród dzieci i młodzieży jest coraz głośniejsze w doniesieniach medialnych, zwłaszcza w sytuacjach, gdy pomoc przychodzi za późno. Warto podkreślić, że depresja jest najczęściej występującą chorobą psychiczną wśród młodych ludzi. Jak podaje Anna Paślawska-Turczyn (2021), w 30-osobowej klasie dwie osoby cierpią na patologiczne obniżenie nastroju. Psychiatrzy zastrzegają, że nie każda labilność nastroju powiązana ze smutkiem i wycofaniem zwiastuje depresję. Jednakowoż pedagogiczna czujność winna być wzmożona w sytuacji drastycznej zmiany zachowania ucznia, obniżenia funkcjonowania w szkole, utraty znajomych i zainteresowań, zaniedbywania higieny, odmawiania wyjścia na zewnątrz, rezygnacji z aktywności fizycznej, wystąpienia uzależnień behawioralnych – słowem tzw. załamania linii życiowej (Paślawska-Turczyn, 2021). Depresja, aczkolwiek odmitologizowana, pozostaje swoistym fenomenem społecznym mającym głębokie konotacje medyczne i podłoże psychologiczne. Dlatego trudno ją jednoznacznie usytuować w obrębie jednorodzących konsekwencji, podobnie zresztą jak każdy inny skutek niepowodzeń szkolnych, który jest zazwyczaj wielowymiarowy, podobnie jak samo zjawisko niepowodzeń szkolnych<sup>1</sup>.

## 2. SKUTKI PSYCHOLOGICZNE

Głównymi przejawami psychologicznych następstw niepowodzeń szkolnych są zamykanie się w sobie bądź odwrotnie – agresywne zachowanie oraz zaniżona samoocena, która nierzadko prowadzi do obniżenia motywacji do nauki (Karpińska, 2013, s. 90). Brak motywacji do nauki jest zazwyczaj jedną z przyczyn

---

<sup>1</sup> Szerzej o wielowymiarowości niepowodzeń szkolnych zob. Karpińska, 2024.

niepowodzeń uczniów. Nie ulega jednak wątpliwości, że obniżenie lub nawet brak tej siły napędowej ludzkiego działania jest także następstwem doświadczanych przez uczniów porażek. Z przeprowadzonych badań wynika, że w opinii nauczycieli i rodziców obniżenie motywacji do nauki to najbardziej zauważalny, dominujący skutek niepowodzeń uczniów w nauce (Karpińska, 1999, s. 195). Monika Zińczuk (2014) tłumaczy występowanie tego zjawiska psychologicznym mechanizmem, którego celem jest obrona zagrożonego poczucia własnej wartości. Dzieje się to poprzez „[...] obniżenie znaczenia tych działań, w których spotyka nas porażka [...]. Konsekwencją jest zanegowanie wartości nauki i pracy szkolnej” (s. 99). Przejawia się to w nieodrabianiu zadanych prac domowych, niechęci do uczenia się, negatywnym stosunku do szkoły, unikaniu wszelkiego wysiłku intelektualnego oraz braku chęci dostawania lepszych ocen. Zatem niepowodzenia wpływają negatywnie na efektywność wykonywanej przez ucznia pracy, a także obniżają lub nawet hamują chęć podejmowania kolejnych wysiłków. Ponadto uczeń, który ma trudności z nauką, nieraz wkłada bardzo dużo wysiłku w swoje działanie, aby osiągnąć jakikolwiek efekt. Niedocenienie tego przez nauczyciela skutkuje doświadczaniem bezcelowości swoich działań, bezradności i właśnie obniżeniem motywacji. Kolejnym rezultatem niepowodzeń szkolnych jest kształtowanie przez ucznia negatywnego obrazu własnej osoby, zaniżonej samooceny. Uczniowie opóźnieni „zapominają [...] o tym, z czym dobrze sobie radzą, co jest ich mocną stroną, zaś skupiają się na negatywnym doświadczaniu niepowodzeń” (Czekaj i Łukasik, 2012, s. 50). Mogą też zastanawiać się, dlaczego robią wszystko gorzej od innych uczniów, i dojść do wniosku, że jest to ich wina, nieudolność lub głupota. Zaniżoną samoocenę pogłębia kumulacja niepowodzeń – doświadczanie porażek z wielu przedmiotów nauczania. Z kolei wszystkie niekorzystne doświadczenia związane z porażkami ucznia – brak motywacji, poczucie bezradności, bezcelowości działań, obniżenie samooceny, niedocenianie wysiłków ucznia – mogą w końcu spowodować niemożność poradzenia sobie z nimi i zamykanie się ucznia w sobie. Agresywne zachowania wobec kolegów i koleżanek, którzy nie mają problemów z nauką szkolną, także mogą być konsekwencją niepowodzeń i mechanizmem obronnym pomagającym radzić sobie z porażkami. Liczne badania ukazują, że niepowodzenia szkolne mogą prowadzić do myśli i czynów suicydalnych. Według statystyk policyjnych niepowodzenia szkolne (zwłaszcza o charakterze wychowawczym) są wskazywane jako drugi po zawodzie miłosnym powód prób samobójczych młodzieży (Karpińska, 2024, s. 58). Tego skutku niepowodzeń pedagodzy nie mogą bagatelizować!

W dokumencie „Zachowania samobójcze wśród dzieci i młodzieży. Raport za lata 2012–2021”, opracowanym w ramach projektu „Życie warte jest rozmowy” Polskiego Towarzystwa Suicydologicznego, czytamy m.in.

[...] w Polsce więcej osób ginie w wyniku samobójstw, niż w wypadkach samochodowych. Co 10 lat z mapy naszego kraju znika jedno miasto zbliżonej wielkości do Elku czy Bełchatowa. Na każdą 28-osobową klasę przypada średnio dwóch uczniów po próbie samobójczej (Kicińska i Palma, 2022, s. 2).

Dane Policji za rok 2021 pokazują gwałtowny wzrost zachowań samobójczych wśród młodych osób<sup>2</sup>, w tym roku 1496 dzieci i nastolatków poniżej 18. roku życia podjęło próbę samobójczą, aż 127 z tych prób zakończyło się śmiercią. W stosunku do roku 2020 jest to wzrost odpowiednio o 77% zachowań samobójczych oraz o 19% śmierci samobójczych (Witkowska i in., 2024, s. 3). Daje się zauważyć niepokojącą tendencję wzrostową czynów suicydalnych wśród dziewcząt (wzrost o 101%).

Z oficjalnych danych policyjnych wynika, że od stycznia do października 2022 r. zarejestrowano aż 1715 prób samobójczych wśród adolescentów. Uszczegóławiając: w grupie dzieci od 7. do 12. roku życia zanotowano 64 próby samobójcze; w starszej grupie wiekowej (13–18 lat) ponad dwadzieścia pięć razy więcej (1651). Tragiczny finał dotknął około 130 osób (*Rośnie liczba prób samobójczych*, 2023).

Marcin Konieczny (2023), identyfikując zjawiska społeczne, które w największym stopniu przyczyniają się do podjęcia decyzji o targnięciu się na własne życie, zauważa, że

[...] dominującym czynnikiem, który ma wpływ na podjęcie próby samobójczej [zwłaszcza przez uczniów szkół ponadpodstawowych – A.K.] są słabe postępy w nauce i związany z tym stres. Niektórzy z nich wyolbrzymiają swoje porażki w nauce i silnie je przeżywają (s. 212).

Autor stwierdza, że w środowisku szkolnym można zidentyfikować wiele czynników niepowodzeń szkolnych, które wpływają na podejmowane przez młodzież próby samobójcze.

---

<sup>2</sup> Warto nadmienić, iż – jak doprecyzowują autorzy cytowanego Raportu – dane Komendy Głównej Policji pokazują nam tylko te próby oraz śmierci samobójcze, o których zostały powiadomione organy ścigania. „Według Światowej Organizacji Zdrowia na każdą odnotowaną w oficjalnych rejestrach śmierć samobójczą młodej osoby przypada od 100 do 200 prób (Goldsmith, Pellmar, Kleinman, Bunney, 2002). Jeśli założymy, że współczynnik ten jest adekwatny do Polski, to próbę odebrania sobie życia w roku 2021 podjęłoby od 12 700 do 25 400 osób poniżej 18. roku życia” (Kicińska i Palma, 2022, s. 5).

Należą do nich konflikty z rówieśnikami i z nauczycielami, zwłaszcza takie, które, w opinii ucznia, dowodzą, że nauczyciel się uwziął. Cierpienie spowodowane konfliktem jest tak silne, że przekreśla sens i cel dalszego życia (Konieczny, 2023, s. 212).

Podobnie Stanisław Kawula (2007) konkluduje, iż nastolatki z problemami narkotykowymi, rodzinnymi, jak i szkolnymi – co jest niezwykle istotne z punktu widzenia analizowanego problemu – doświadczające ponadto kryzysu w relacjach międzyludzkich, borykające się z osamotnieniem wewnętrznym i poszukujące sensu życia, są grupą najbardziej narażoną na suicydalnie.

Z analizy materiału zgromadzonego przez Martę Makarę-Studzińską (2013) wynika, że zdaniem 44% badanych uczniów szkół ponadpodstawowych czynnikiem, który istotnie wpływa na dramatyczne decyzje samobójcze, są słabe wyniki w nauce. Natomiast w badaniach Mai Urzędowskiej (2000, s. 119) 10% badanych uczniów opóźnionych w nauce szkolnej jawnie przyznało się do występowania myśli o samobójstwie. Ciekawe wnioski można wysnuć również z danych zebranych przez Ewelinę Napieralską i jej współpracowników (2010), którzy przestudiowali rekordy zgonów uczniów w wieku 10–19 lat w latach 1999–2006, pozyskanych z Głównego Urzędu Statystycznego. Wynika z nich, że najwyższy wskaźnik śmierci samobójczych odnotowano w styczniu i maju, a najniższy w lipcu i sierpniu. Styczeń i maj to miesiące, w których na ogół są już wystawiane oceny semestralne, a lipiec i sierpień to czas wolny od nauki szkolnej, co może sugerować, że częstość występowania samobójstw wśród dzieci i młodzieży jest związana ze stresem szkolnym, wystawianiem ocen, wynikami w nauce.

Uogólniając, w literaturze problemy z nauką jednoznacznie są wskazywane jako ważny czynnik ryzyka wystąpienia zachowań samobójczych u nastolatków<sup>3</sup>, a te wydają się konsekwencją piętrzących się niepowodzeń szkolnych.

### 3. SKUTKI PEDAGOGICZNE

Następstwami pedagogicznymi niepowodzeń szkolnych są: lekceważący stosunek do nauki i obowiązków szkolnych, zakłócanie przebiegu lekcji, zaburzone interakcje z nauczycielami, zły wpływ na nowy zespół klasowy, wagary (Karpińska, 2013, s. 90). Uczniowie mający problemy z nauką często zaczynają ją lekceważyć i zaniedbują swoje obowiązki, w tym odrabianie prac domowych, odpowiadanie na pytania nauczyciela, wykonywanie różnych zadań podczas lekcji, zgłaszanie się do odpowiedzi. Jest to rezultat wspomnianego wcześniej,

---

<sup>3</sup> Zob. Miller, Rathaus i Linehan, 2011; Rzadkowska, 2016; Przybysz-Zaremba, 2021.

tłumaczonego przez Zińczuk (2014), zanegowania wartości nauki i pracy szkolnej oraz braku motywacji i obniżonej samooceny. Uczeń nie przystępuje do wykonania zadania czy odrobienia pracy domowej, ponieważ jest przekonany, że nie potrafi tego zrobić, z góry zakłada porażkę lub otrzymanie słabej oceny. Badania Parafiniuk-Soińskiej (1998) wykazały, że uczniowie z trudnościami w nauce wykazują pozytywny stosunek głównie do obowiązku szkolnego i przedmiotów nauczania, lecz negatywny do czynności szkolnych – „[...] nie chcą zgłaszać się do odpowiedzi (66,7%), odpowiadać na lekcji wobec wszystkich kolegów (88,9%), wykonywać zadań na lekcji (66,7%)” (s. 61).

Konsekwencją pedagogiczną niepowodzeń szkolnych jest również uczęszczanie do nowej klasy uczniów drugorocznych oraz ich wpływ na zespół klasowy, do którego właśnie dołączyli. Czesław Kupisiewicz (1972, s. 14) uważał, że repetenci wywierają niekorzystny wpływ na nowych kolegów – demoralizujący i dezorganizujący. Często przeszkadzają w prowadzeniu lekcji, wygłupiają się, rozmawiają. Dlatego nauczyciele-wychowawcy boją się „spadochroniarzy”, którzy mogą „rozłożyć” dobrą dotychczas klasę. W badaniach socjometrycznych ci uczniowie zajmują zazwyczaj skrajne lokaty, tzn. diagnozowani są jako „gwiazdy” socjometryczne, bądź znajdują się na pozycji „odrzućcia” lub „izolacji”.

Następstwem niepowodzeń szkolnych są też wagary. To „zjawisko z dziedziny patologii życia szkolnego, polegające na samowolnym opuszczaniu przez uczniów zajęć szkolnych i spędzaniu poza domem i szkołą czasu przeznaczonego na naukę” (Okoń, 2004, s. 430). Wagary powodują dalsze niepowodzenia ucznia, eskalują sytuacje trudne w szkole i w domu (Karpińska, 1999, s. 184). W literaturze przedmiotu funkcjonują także pojęcia „odmowa chodzenia do szkoły” lub „fobia szkolna”.

Fobia szkolna inaczej określana jest jako skolionofobia albo didaskaleinofobia. Jak podają źródła, dotyczy około 5% uczniów (Mayer, 2002, s. 85). Podatni na nią są przede wszystkim chłopcy. To jedno z częstszych zaburzeń lękowych pojawiających się u dzieci i młodzieży. Może towarzyszyć niepowodzeniom szkolnym, choć są też dzieci, które mimo lęku przed szkołą, osiągają zadowalające, a nawet bardzo dobre efekty w nauce. Tak się dzieje w przypadku uczniów bardzo ambitnych, bojących się zawieść rodziców i nauczycieli. Trudności w nauce wydają się jednak najlepszą „pożywką” dla fobii szkolnej, która przejawia się w przypadku tej kategorii uczniów niemalże patologicznym lękiem przed wszystkim, co kojarzy się ze szkołą, a więc przed odpytywaniem, klasówkami, rozwiązywaniem zadań na tablicy, komentarzami nauczycieli, ocenianiem, reakcjami kolegów. Przyczyny fobii szkolnej są zazwyczaj złożone i występują kompleksowo. W literaturze najczęściej wskazuje się na środowisko rodzinne i nierozwiązane

w nim problemy, które eskalują trudności w nauce wynikające z zaburzonych relacji dziecka z bliskimi. Tak twierdzi m.in. Małgorzata Mądry-Kupiec (2020), dodając, że fobia szkolna „jest to objaw zaburzeń emocjonalnych, ujawniających się na terenie szkoły” (s. 32). Wśród najczęstszych przyczyn lęku przed szkołą wymienia się: porównywanie osiągnięć dziecka do innych uczniów, karanie za złe stopnie w szkole, lęk przed ewentualną porażką, ale także niewłaściwe postawy rodziców i rodzeństwa wobec szkoły, np. przedstawianie szkoły jako miejsca strasznego i złowrogiego, opowiadanie o przykrych doświadczeniach z nią związanych, opisywanie szkoły przez starsze rodzeństwo jako źródła frustracji i powód do zmartwień, nadopiekuńczość rodziców i nadmierne ochranianie dziecka. Znaczące uwarunkowania fobii szkolnej tkwią też w samym środowisku szkolnym i wiążą się np. z wyśmiewaniem, straszeniem czy wręcz biciem dziecka przez kolegów, negatywnym stosunkiem nauczyciela wobec ucznia (Kroc, 2019). Skolionofobia jest bardzo niekorzystnym, wręcz niebezpiecznym zjawiskiem, ponieważ w dłuższej perspektywie może rzutować na karierę zawodową, utrudniając odnalezienie się w środowisku pracy. Fobia szkolna jest zatem nie tylko pedagogicznym, lecz także psychologicznym następstwem niepowodzeń szkolnych, głównie ze względu na doświadczane przez ucznia trudności emocjonalne.

#### 4. ODLEGŁE SKUTKI NIEPOWODZEŃ SZKOLNYCH

Anna Karpińska (2013; 2015) w swoim piśmiennictwie naukowym udowadnia, że niepowodzenia szkolne to nie tylko doraźne skutki ekonomiczne, społeczne, pedagogiczne i psychologiczne, lecz także bardzo często swoiste naznaczenie dalszego losu człowieka. Analizując rozmowy z kilkunastoma kobietami pozbawionymi wolności zauważono, że większość z nich ukończyła jedynie szkołę podstawową oraz miała problemy z nauką, które z kolei (w połączeniu z innymi niekorzystnymi czynnikami) doprowadziły je do niedostosowania społecznego. Kobiety te nie potrafiły stworzyć szczęśliwych związków i rodzin, często popadały też w alkoholizm. Same skazane

[...] widzą w swoich niepowodzeniach źródło nieudanego życia i gorszego jutra (żadnego zawodu, wykształcenia i perspektywy na lepszą przyszłość). Niepowodzenia miały decydujący wpływ na ich agresywne i nieetyczne zachowania (Karpińska, 2013, s. 145).

Prowadzono też badania biograficzne wśród żołnierzy zasadniczej służby wojskowej. W ich przypadku najwięcej osób (39%) ukończyło szkołę średnią

i zawodową (31%), ale aż 64% żołnierzy doświadczyło niepowodzeń szkolnych. Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy niepowodzenia szkolne wpłynęły na losy życiowe żołnierzy, jednak 30% z nich uznaje, że ich decyzja o wstąpieniu do wojska była spowodowana także doznawaniem porażek w szkole, a 10% twierdzi, że przerwanie nauki w szkole definitywnie spowodowało podjęcie takiej decyzji. Ponadto „jedynie co czwarty uważa, że szkolne porażki nie pozostawiły śladu w ich życiu” (Karpińska, 2013, s. 152). Zatem niepowodzenia szkolne powodują także negatywne skutki w wymiarze zawodowym i osobistym.

\*

W artykule podjęto problem dzieci doświadczających niepowodzeń szkolnych, zabiegając nie po raz pierwszy o przywrócenie niepowodzeniom szkolnym należytej rangi w badaniach naukowych i refleksji teoretycznej, a także w programach kształcenia i doskonalenia nauczycieli. Jest to bowiem zjawisko wielowymiarowe o wciąż niepokojącym zasięgu, skomplikowanej, niejednorodnej etiologii i bardzo poważnych konsekwencjach. Trzeba je możliwie wcześnie diagnozować i podejmować skuteczne, rozbudowane działania w obszarze zapobiegania niepowodzeniom szkolnym, z wykorzystaniem osiągnięć neuronauk, nowoczesnych technologii i innych nowatorskich rozwiązań o charakterze profilaktycznym i terapeutycznym.

Tytułowe „listki spadające z drzewa nadziei” to wyzwanie dla edukacji i nauk o niej. Jak starano się wykazać w artykule, u uczniów doznających niepowodzeń zauważa się obniżenie motywacji do uczenia się, zaniżoną samoocenę, tendencję do wycofywania się z życia szkoły, zaburzoną socjalizację, nastroje depresyjne i lękowe, jak również zły wpływ na zespół klasowy, symptomy niedostosowania społecznego, włącznie z podejmowaniem zachowań ryzykownych dla zdrowia. Tego skutku niepowodzeń nie wolno nam, pedagogom, bagatelizować!

#### BIBLIOGRAFIA

- BECK, U. (2002). *Spółeczeństwo ryzyka. W drodze do innej nowoczesności* (Tłum. S. Cieśla). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- BEREŻNICKI, F. (2001). *Dydaktyka kształcenia ogólnego*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- BULATOWICZ, J. (2004). *Myślą, piórem i bulatem*. Kęty: Wydawnictwo Antyk.
- CZEKAJ, A., i ŁUKASIK, J. M. (2012). Konsekwencje niepowodzeń edukacyjnych. *Debata Edukacyjna*, (5), 47–54.

- DOMAGAŁA-KRĘCIOCH, A. (2008). *Niedostosowanie społeczne uczniów a niepowodzenia szkolne*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- DOMAGAŁA-ZYŚK, E., i AMILKIEWICZ-MAREK, A. (2019). Kompetencje społeczno-emocjonalne uczniów z niepowodzeniami szkolnymi – badania pilotażowe z zastosowaniem modelu TROS-KA. *Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej*, (33), 157–169. <https://doi.org/10.4467/25439561.NP.19.011.10486>
- KARPIŃSKA, A. (1999). *Drugoroczność. Pedagogiczne wyzwanie dla współczesności*. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana.
- KARPIŃSKA, A. (2013). *Niepowodzenia edukacyjne – renesans myśli naukowej*. Białystok: Wydawnictwo Trans Humana.
- KARPIŃSKA, A. (2015). Niepowodzenia szkolne w biografiach edukacyjnych studentów. W: K. Denek, A. Kamińska i P. Oleśniewicz (red.), *Edukacja Jutra. Aksjologiczno-kulturowy fundament edukacji jutra* (s. 139–152). Sosnowiec: Oficyna Wydawnicza Humanitas.
- KARPIŃSKA, A. (2024). Wielowymiarowość niepowodzeń edukacyjnych – perspektywa dydaktyczna. *Kultura i Edukacja*, (2), 49–62. <https://doi.org/10.15804/kie.2024.02.02>
- KAWULA, S. (2007). Zachowanie samobójcze młodzieży i jej stosunek do kary śmierci. W: J. A. Malinowski i A. Zandecki (red.), *Środowisko – młodzież – zdrowie. Pedagogiczne i psychologiczne wymiary zagrożeń życia i rozwoju młodzieży* (s. 105–127). Toruń: Wydawnictwo Edukacyjne Akapit.
- KICIŃSKA, L., i PALMA, J. (2022). *Zachowania samobójcze wśród dzieci i młodzieży. Raport za lata 2012–2021*. <https://zwjr.pl/artykuly/raport-dotyczacy-zachowan-samobojczych-mlodziezy>
- KONIECZNY, M. (2023). Próby i zamachy samobójcze – etiologia i zjawiska społeczne mające wpływ na podjęcie decyzji o samobójstwie. *Studia Administracji i Bezpieczeństwa*, 14(14), 205–220. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0053.7820>
- KONOPNICKI, J. (1966). *Powodzenia i niepowodzenia szkolne*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- KROCZ, K. (2019). Fobia szkolna. *WP Parenting*, 5.06. <https://parenting.pl/fobia-szkolna>
- KUPIŚIEWICZ, Cz. (1972). *Niepowodzenia dydaktyczne. Przyczyny oraz niektóre środki zaradcze* (wyd. 5). Warszawa: PWN.
- MAKARA-STUDZIŃSKA, M. (2013). Przyczyny prób samobójczych u młodzieży w wieku 14-18 lat. *Psychiatria*, 10(2), 76–83.
- MAYOR, F. (2001). *Przyszłość świata* (Tłum. J. Wolf, A. Janik, W. Rabczuk). Warszawa: Fundacja Studiów i Badań Edukacyjnych.
- MĄDRY-KUPIEC, M. (2020). Wieloaspektowość fobii szkolnej na przykładzie studium przypadku Mateusza. *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*, (9), 31–40.
- MILLER, A. L., RATHAUS, J. H., i LINEHAN, M. M. (2011). *Dialektyczna terapia behawioralna nastolatków z tendencjami samobójczymi* (Tłum. M. Kaperka). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- NAPIERAŁSKA, E., KUŁAGA, Z., GURZKOWSKA, B., i GRAJDA, A. (2010). Epidemiologia zgonów dzieci i młodzieży z powodu samobójstw w Polsce w latach 1999-2006. *Problemy Higieny i Epidemiologii*, 91(1), 92–98. <http://www.phie.pl/pdf/phe-2010/phe-2010-1-092.pdf?fbclid=IwAR3sSayLHG7D6DietIP4jakzCYXGa7MJbpZAXMForMdm4WSdywW9VuFt69g>
- Nie jesteś sam: Ogólnopolski Dzień Walki z Depresją 2024* (2024). <https://suloszowa.naszops.pl/n, nie-jestes-sam-ogolnopolski-dzien-walki-z-depresja-2024>
- OKOŃ, W. (2004). *Nowy słownik pedagogiczny* (wyd. 4). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- OKOŃ, W. (2007). *Nowy słownik pedagogiczny* (wyd. 10). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.

- PARAFINIUK-SOIŃSKA, J. (1998). Sytuacja szkolna uczniów z trudnościami w nauce W: J. Łysek (red.), *Niepowodzenia szkolne* (s. 55–64). Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- PASŁAWSKA-TURCZYN, A. (2021). *Depresja maskowana u dzieci i młodzieży – objawy, przyczyny, terapia. Część I*. <https://evimed.com.pl/depresja-czesc-1/>
- PRZYBYSZ-ZAREMBA, M. (2021). Profilaktyka depresji i zachowań suicydalnych dzieci i młodzieży wobec wyzwań codzienności. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J: Paedagogia-Psychologia*, 34(1), 119–130. <http://dx.doi.org/10.17951/j.2021.34.1.119-1s30>
- Rosnie liczba prób samobójczych dzieci i młodzieży* (2023). *Medycyna Praktyczna*, 30.08. <https://www.mp.pl/pacjent/psychiatria/aktualnosci/330168,rosnie-liczba-prob-samobojczych-dzieci-i-mlodziezy>
- RYBICKA, W. (2021). *Depresja maskowana*. *Medycyna Praktyczna*, 15.03. <https://www.mp.pl/pacjent/psychiatria/choroby/261515,depresja-maskowana>
- RZADKOWSKA, M. (2016). Zachowania samobójcze wśród dzieci i młodzieży – charakterystyka ryzyka i profilaktyki. *Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały*, (1), 161–179.
- ŚLIWERSKI, B. (1998). Analfabetyzm u progu XXI wieku. *Rocznik Pedagogiczny*, (21), 63–77.
- URBAN, B. (2012). *Agresja młodzieży i odrzucenie rówieśnicze*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- URZĘDOWSKA, M. (2000). Myśli o samobójstwie a osiągnięcia i niepowodzenia w nauce. *Teraźniejszość - Człowiek - Edukacja*, (1), 119–132.
- WITKOWSKA, H., KICIŃSKA, L., PALMA, J., i ŁUBA, M. (2024). *Zrozumieć, aby zapobiec 2024 – zachowania samobójcze wśród dzieci i młodzieży. II edycja raportu na podstawie danych KGP i serwisu www.zwjz.pl*. Warszawa: Serwis Życie Warto Jest Rozmowy.
- ZIŃCZUK, M. (2014). Niska motywacja do nauki w kontekście niepowodzeń szkolnych. W: A. Karpińska i M. Zińczuk (red.), *Dydaktyczna refleksja o edukacyjnych priorytetach* (s. 90–105). Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.

„KAŻDE NIEPOWODZENIE JEST JAK LISTEK SPADAJĄCY Z DRZEWA NADZIEI”  
– RZECZ O DORAŻNYCH I ODLEGŁYCH SKUTKACH NIEPOWODZEŃ SZKOLNYCH

STRESZCZENIE

Artykuł prezentuje holistyczne ujęcie skutków niepowodzeń szkolnych. Podjęto w nim problem pejoratywnych następstw tego zjawiska w wymiarze społecznym, psychologicznym i pedagogicznym. Analizując społeczne skutki niepowodzeń szkolnych wyeksponowano związek między niepowodzeniami szkolnymi a niedostosowaniem społecznym. Wśród uczniów doznających niepowodzeń zauważa się bowiem przejawy niedostosowania w postaci zachowań ryzykownych dla zdrowia, takie jak palenie papierosów, spożywanie alkoholu. W artykule podjęto też problem depresji wśród dzieci i młodzieży oraz fobii szkolnej. Następstwa psychologiczne niepowodzeń przejawiają się głównie w obniżeniu motywacji do nauki, agresywnym zachowaniu, zamykaniu się w sobie oraz zaniżonej samoocenie. Wiele uwagi poświęcono w tekście myślom i czynom suicydalnym dzieci i młodzieży, które nierzadko są następstwem niezadowolających postępów w nauce. Skutki pedagogiczne niepowodzeń szkolnych to lekceważenie nauki i obowiązków szkolnych, zakłócanie przebiegu lekcji, zaburzone interakcje z nauczycielami, zły wpływ na nowy zespół klasowy, odmowa chodzenia do szkoły. Zwrócono też uwagę na odległe skutki niepowodzeń szkolnych w wymiarze zawodowym i osobistym.

**Słowa kluczowe:** niepowodzenia szkolne; skutki społeczno-ekonomiczne; skutki psychologiczne; skutki pedagogiczne; depresja; fobia szkolna; zachowania suicydalne

“EVERY FAILURE IS LIKE A LEAF FALLING FROM THE TREE OF HOPE”:  
ON THE IMMEDIATE AND DISTANT EFFECTS OF SCHOOL FAILURE

SUMMARY

The article presents a possibly holistic view of the consequences of school failure. It addresses the problem of the negative consequences of this phenomenon in social, psychological and pedagogical terms. In her analysis of the social consequences of school failure, the author exposed the connection between school failure and social maladjustment. Indeed, among students experiencing failure, signs of maladjustment are noted in the form of health-risk behavior, such as smoking or alcohol use. The article addresses the problem of depression among children and adolescents, as well as school phobia. The psychological consequences of failure are manifested mainly in lowered motivation to learn, aggressive behavior, withdrawal, and lowered self-esteem. Much attention here is paid to suicidal thoughts and acts of children and adolescents, which are not infrequently the consequence of unsatisfactory academic progress. Pedagogical effects of school failure include disregard for learning and school duties, disruption of lessons, disturbed interactions with teachers, bad influence on the new class team, refusal to go to school. The article also draws attention to the distant effects of school failure in future professional and personal life.

**Keywords:** school failure; socioeconomic effects; psychological effects; pedagogical effects; depression; school phobia; suicidal behavior